

25. Радищев А.Н. Путешествие из Петербурга в Москву, Л., 1984, с. 203.
26. Старцев А. Указ. работа. Приложение, с. 130-131.
27. Там же, с. 133-135.
28. Там же, с. 146.
29. Там же, с. 79.
30. Там же, с. 79.
31. Радищев А.Н. Полн. собр. соч., т.1., с. 175.
32. Старцев А.Н. Университетские годы Радищева, с. 83.
33. Радищев А.Н. Путешествие из Петербурга в Москву. Житие Ф. В. Ушакова. Л., 1994, с. 197.
34. Там же, с. 199-200.
35. Радищев А.Н. Путешествие из Петербурга в Москву. Житие Ф.В.Ушакова, Л., 1994, с. 245.
36. Радищев А.Н. Путешествие из Петербурга в Москву. Житие Ф.В.Ушакова. Л., 1994, с.213.
37. См. Биография А.Н. Радищева, написанная его сыновьями. Подготовка текста, статья и примечания. Д.С. Бабина. М.-Л., 1959, с.38 и сл., 51 и сл.
38. Мияковский В.В. Годы учения А.Н.Радищева. - "Голос минувшего", 1914, №3, с. 31.
39. См. Jericke Alfred... .Es ist als klein Paris. Die Wirkung der Stadt Leipzig auf Persönlichkeit und Werk Goethes. Weimar, 1965, S.44.
40. Фонвизин В.И. Собр. Соч., т.II М.-Л., 1959, с.454.
41. Карамзин Н.М. Письма русского путешественника. Повесть.- М., 1982. с. 107.
42. Там же, с. 108, 577. (примеч).
43. Mehring F. Deutsche Geschichte von Ausgange des Mittelalters. Berlin, 1947, S.58 ff.
44. См. A.N.Radiščev und Deutschland. Beitrđge zur russischen Literatur des ausgehenden 18. Jahrhunderts. Berlin, 1969, S.14.
45. Радищев. Избранные сочинения. М., 1952, с. 352.
46. См. Конради К.- О Гёте. Жизнь и творчество, т.1., М., 1987, с.70.
47. Там же, с. 71.
48. Путешествие русских студентов из Петербурга до Лейпцига. (через Нарву, Ригу, Митаву, Кенигсберг, Дандиг) продолжалось с 4-го октября 1766 г. до 11 февраля 1767 г., т. е. почти 5 месяцев. - Старцев А. Университетские годы А.Н.Радищева, М., 1956, с. 67.
49. Бабкин Д.С. А.Н.Радищев. Литературно-общественная деятельность. М.- Л., 1966, с.132-133.
50. Радищев А.Н. Избранные сочинения. М., 1952, с. 536.

Die Zusammenfassung

Die ersten organisierten gruppen der studenten aus Rußland in den Germanischen universitäten. (XVIII der augenlider)

G. Pavlenko

Der Artikel ist der Betrachtung der Frage über das Erscheinen der ersten organisierten Gruppen der Studenten aus Rußland in den germanischen Universitäten gewidmet wird auf die erste hälfte A VIII des Augenlides bezogen. Es ist mit reform von der Tätigkeit Petr I verbunden. Die Lenkung der Ordnung am Rußlands auf den neuen Anfängen, forderte immer mehr und mehr sachkundiger Leute. Die ersten Gruppen der jungen russischen Aristokrate waren auf das Studium ins Ausland schon im Anfang 1697 Jahre abgesandt. Unter vielen West Europieshe der Städte, wohin auf das Studium russisch gerichtet wurden, Sind und die deutschen Städte.

УКРАЇНСЬКІ СТУДЕНТИ В УНІВЕРСИТЕТАХ НІМЕЧЧИНИ (XVI-XVII ст.)

Павленко Г.В.

Перші студенти з України з'явилися у вищих навчальних закладах Німеччини досить рано. Цьому сприяла, звичайна, географічна близькість німецьких університетів до України. Дані, які є у нашому розпорядженні, засвідчують, що українські студенти вчилися в німецьких університетах з дня їх заснування. Так, Гейдельберзький університет був заснований у 1386 році, а вже в 1387 р. студентом цього університету став якийсь Адам Куделя, - за походженням, як видно, із прізвища, не то українець, не то поляк.[1] В цьому ж університеті вчився, і пер-

ший гуманістичний поет України - Павло Русин (бл. 1470-1517). Він був родом із Кросна (теперішня Польща). По завершенні навчання П.Русин викладав у Краківському і Віденському університетах античну літературу.[2]

Вищу освіту в німецьких університетах здобув і перший: український письменник-полеміст Станіслав Оріховський (1513-1566), якого сучасники називали "руським Демосфеном". Спочатку С.Оріховський вчився у Краківському (з 1526 р.), потім у Віденському (з 1529 р.) університетах, звід-

ки змушений був тікати, із-за турецької навали у Німеччину. Тут, у Віттенберзькому університеті він стає улюбленцем професора богослов'я Мартіна Лютера (1463-1546), три роки живе в його помешканні. Він не тільки слухає лекції М.Лютера, основоположника німецької Реформації, але і проймається ідеями протестантизму. З великою прихильністю до талановитого студента-українця ставився і інший соратник Лютера, професор грецької мови Віттенберзького університету - Філіпп Мелактон (1497 - 1560).

Батько С.Оріховського, правомірний католик, наполіг, аби син негайно залишив Німеччину. Юнак змушений був підкоритись волі батька, але направився не додому, а в Італію, де продовжив навчання у Болонському та Падуанському університетах. Додому С.Оріховський повернувся лише через 17 років, повернувся високоосвіченою людиною з гуманістичним світоглядом, з блискучими знаннями.

Блискучий оратор і публіцист, С.Оріховський і далі піддавав нищівній критиці римську курію і захищав всіх православних і всіх бідних.[3]

З XVI ст. притік українських студентів у німецькі університети став масовим, причому не тільки із західної частини України, але і східної. У Лейпцігському університеті вчилася, наприклад, більше двох десятків "русинів", тобто українців. Серед них Петро Корсак, Юрій Келяновський, Микола Тарновський (1562 р.). У тому ж році сюди поступає Костянтин Ходкевич, із відомого своїм меценатством роду Ходкевичів. У 1563 р. студентами цього університету стають брати Фредри із села Плишовичі. У середині XVI ст. тут навчалися Петро Язловецький із Бучача, Андрій симоцид із Львова, Мирославський із Холмщини, Іван Гербург із Фельштина на Волині та багато інших.[3]

Не встиг відкритись у 1544 р. Кенігсберзький університет, як там уже знаходимо в списках його студентів за 1547 р. і "русинів" із Подолії - братів Зарницьких, Клебека Бєського, Малацевського із Києва та ін.[4] У 1548 р. в університет поступають шляхтичі Яків Сапіга і Мельхіор Данилович, у 1557 р. - Матвій Інфілдуський, у 1558р брати Сахаровські (Гаврило і Михайло) і Іван Волович, у 1561 р. - Станіслав Білецький зі Львова і Симон Хребтович із Поділля, у 1570 році - Фрідріх Простос ("русин"), Іван Чернинський і Михайло Григорович, у 1580 р. - Лаврентій Романович.[5]

У XVII ст. ще більше українців вчилася в університетах Німеччини. Так, у 1603 р. в Гейдельберзькому університеті почали своє навчання брати Сєньюти (Абрагам і Христофор) із с.Ляхівці (Волинь). У 1605 р. студентом цього ж університету був і Іван Малишко із села Мократинці (також Волинь).[6] У 1605-1607 рр. лекції у Лейпцігському, Мюрнберзькому та Віттенберзькому університетах слухав один

із найвизначніших діячів української культури XVII ст. Мелетій (Максим) Смотрицький, родом їх села Смотричі, що на Поділлі. Він одержав вчену ступінь доктора медицини, що дорівнювало званню професора, якщо він викладав у вищій школі. М.Смотрицький сам розповів про своє навчання в німецьких університетах у своїй "Апангії" (1623). А повернувшись на Україну М.Смотрицький стає популярним захисником освіти, науки і письменництва, створює "Граматику - працю, по якій вчилася не одне покоління людей в слов'янських преїмах із якою він увійшов в історію науки як родоначальник слов'янської філософії.[7] (поп 6). Один час у 1619-1629 рр. (до створення архієпископом Полоцьким) він був ректором Київської братської школи.

У 1619 р. в Гейделберзькому університеті вчився ще один подолянин - Павло Бохницький. Декілька львів'ян навчалися в першій половині XVII ст.: у Лейпцігському університеті: 1600 р. - Павло Бойм, 1612 р - Федір Бернатович, 1623 р. - Іван Кампанус, а в Кенігсберзькому - Іван Корсак (1604 р.), Іван Квалськи (1611 р.), Іван Малацевський із Києва.[8] Якщо до середини XVIII ст. до Лейпцігського університету на навчання приходили головним чином юнаки з Волині та Західної України, то з середини XVIII ст. туди все частіше поступають вихованці Києво-Могилянської академії, причому вчаться вихідці не лише із старшинських, але і козацьких родин Переяслава, Полтави, Гадяча, Ніжина, Харкова тощо.[9]

Встановлюються більш тісні контакти, у XVII ст. і між навчальними закладами України і Німеччини. Особливо регулярні взаємозв'язки. з кінця XVII ст. існували між Галльським університетом у Німеччині і Києво-Могилянською академією. При Галльському університеті, заснованому в 1692 р. був створений спеціальний відділ - "східний колегіум", де студенти вивчали мови: староеврейську, старослов'янську, грецьку, польську, російську та ін. Уже в 30-х рр. XVIII ст. серед студентів-слов'ян колегіума українці вийшли, на перше місце. Тут вдосконалювали свої знання в іноземних мовах багато вихованців. Києво-Могилянської академії, в тому числі С.Тодорський, В.Лашевський, Д.Нащинський та ін.

І Галльський університет і Києво-Могилянська академія були важливими центрами філософської думки - першої половини XVIII ст. У Галльському університеті працювали такі видатні вчені-просвітители як Х.Вольф, Х.Томазіус, С.Пуффендорф, А.Франке та ін. В Києво-Могилянській академії у різний час трудилися такі видатні просвітители як І.Гізель, І.Кононович-Горбацький, С.Яворський, І.Кроковський, Ф.Прокопович, М.Козачинський, Г.Конисський, С.Миславський та ін.

Деякі із викладачів Києво-Могилянської академії

самі слухали лекції філософів Галльського університету, підтримували з ними постійні контакти, обмінювалися літературою і студентами. Так, С.Тодорський, ще навчаючись в університеті, зав'язав дружні стосунки з А.Г.Франке, Г.Міхаелісом, директором друкарні "Закладів Франке" Грішовим. Він перекладав праці німецьких філософів, в т.ч. в 1735 р. переклав, старослов'янською мовою працю Арндта. "Справжнє християнство". Вона, на прохання (А.Г.Франке, була видана в Києві і користувалася великою популярністю серед прогресивної, української громадськості.[11]

У Німеччині добре було відоме ім'я випускника Києво-Могилянської академії Г.Бужинського, який перекладає також праці німецьких просвітителів, в т.ч. працю С.Пуффендорфа "Вступ до історії європейської". "Про обов'язки людини громадянина" (1724 р.) та ін.[12]

Та чи не найбільше зробив для утвердження ідей Просвітителів на Україні і Росії Феофан Прокопович. Дід час своїх мандрів не Європі. Прокопович слухав лекції з Філософії і в Галльському університеті, а потім підтримував тісні контакти з багатьма німецькими вченими. Він листувався з А.Г.Франке, підтримував стосунки з Яблонським, президентом Академії наук у Берліні. Н.Б.Більфінгером, просвітителем, філософом і природознавцем, И.Будеем, філософом і теологом та ін. Направляючи своїх учнів у Німеччину, Прокопович так пояснював це в одному з листів до А.Г.Франке: "...Русь вельми багата на найкращих мужів, але вони все це, як дорогоцінний метал, досі зариті в Землю печат'ю, багато із ще чого не вистачає, вона позичає, і плавить і обробляє[13].

С.Милославський, професор філософії, префект, а пізніше ректор Академії листувався з відомий німецьким філософом, процесором Бранденбурзької Академії Християном Баумайстером. Наскільки високо цінував Баумейстер наукові заслуги свого київського колеги, видно із слідуєчого його визнання в одному з листів: "Ви не думайте, що Вранденбурзька Академія пана, гідного Академії київської префекта. Саму їли Милославського не знає, я думаю, що і в самому Парижі він вшанований тим ім'ям, який, прикрашується тамтешнє Сорбонське училище.[14]

В результаті таких постійних наукових контактів між вузами і вченими України і Німеччини вихованці Києво-Могилянської академії одержували гарну підготовку, а повертаючись додому, ставали викладачами академії, пропагандистами нових ідей.

Так, Симон Тодорський (1701-1754) є 1718 по 1727 рр. навчається в Києво-Могилянській академії, потім, не закінчивши богословський курс, відправився в Гадне вивчати східні мови де і оволодів на протязі 1729-1735 рр. староеврейською, халдейською (старо-єфіопською), грецькою, арабською та

німецькою мовами. Там не вий познайомився з галльськими вченими - просвітителами А.Г.Франке, Г.Міхаелісом та ін., прихильником ідей яких заживався все життя.

Повернувшись в 1738 р. у Київ, С.Тодорський зайняв в Академії місце викладача грецької, старослов'янської і німецької мов. Не без підтримки своїх німецьких друзів, що працювали в Петербурзі, він невдовзі переїжджає в Петербург, де по наказу імператриці Єлизавети становиться наставником наступників престолу Катерини II і Петра III.

Такий же блискучий шлях у науку зробили і інші вихованці Могилянської академії. Так, Давид Нащинський (? - 1793), син полтавського козака, навчався в Києво-Могилянській академії, потім у Галльському і Саксонському університетах, а повернувшись на батьківщину викладає з 1750 по 1758 рр. в Академії поезику, риторику, філософію, німецьку мову і богослов'я, стає правою рукою С.Тодорського, а в 1753 р. стає ректором Академії.

Учень і послідовник С.Тодорського Варлаам Лашевський (1704-1774) також після навчання в Академії вдосконалював свої знання в мовах за кордоном, а повернувшись у Київ, викладав з 1742 р. в Академії староеврейську, грецьку, німецьку мови і філософію. З 1747 р. - префект Академії, з 1753 р. - ректор Московської Славяно-греко-латинської академії. [15]

Іноземні мови вивчалися на трьох старших класах. Особливий інтерес студенти проявляли до французької і німецької мов. Випускники, що добре володіли цими мовами легко знаходили для себе роботу в Малоросійській колегії, Колегії іноземних справ Росії, в посольствах та інших престижних установах. Знання студентами іноземних мов в т.ч. німецької, сприяло ще більш глибокому засвоєнню українською науковою громадськістю передових ідей Західної Європи.

Відомий німецький вченим Е.Вінтер, спеціаліст по німецько-слов'янським зв'язкам епохи Просвітництва, вважає, що Галле, Галльський університет буди своєрідними західними воротами через які Німеччина одержувала інформацію про Східну Європу, перш за все Росію. На Сході таку ж роль відігравав Київ і, в першу чергу, Києво-Могилянська академія Вони буди своєрідними східним "вхідними" воротами через які Просвітительство проникало на Русь". Україна таким чином, була головним ланцюгом зв'язку між західною культурою і Східною Європою".[17]

Ніби розгорнутою ілюстрацією до цього положення може служити брошура німецького пастора Кристофа-Вільгельма Хегельмаєра, видана в 1739 р. в Есмінгені.[18] Побувавши в тому ж році в Києво-Могилянській академії, Хегельмаєр не без гордості і деякої німецької зверхності відзначав що київські

вчені у викладанні філософії ще міцно притримуються "темного світу схоластики", але в той же час і підкреслював, що деякі вчені (в їх числі він називав префекта. Сильвестра Кулябку і вже згадуваного нами вище Симона. Тодорського) цікавляться новими ідеями і здатні захопити ними студентів. К.-В.Х Гельмаєр не тільки познайомився з вченими Академії, але і був присутній на диспутах київських вчених. Він відзначав, що диспути в Академії проводяться "по взірцю німецьких університетів".[19]

Не сподобалося пастору тільки те, що диспутанти багато кричать: і тоді вже не слідкують за ходом думки. "Чим більше я спілкувався з ними, - підкреслював німецький пастор, маючи на увазі вчених Академії, - тим вільніше міг відкрити їм свої думки про події, що відбувалися. Я говорив також про різкий і незвичний спосіб вести дискусію, яким до цього вони користувалися, коли істина більше губиться, ніж здобувається. Отож, я закликав їх, замість темної, необгрунтованої схоластичної термінології опиратися в своїх лекціях на чіткість, ґрунтовність, систематичність. Тоді вони могли б з часом покінчити із сваркою. Хоч, це не подобається більшості із них, і їм важко порозуміти, поскільки вони звикли сперечатись більше навколо слів, ніж ґрунтовних понять. Все ж сперечатись так занято навколо голого поняття більше години, як це мало місце раніше, вони вже не хочуть".[20]

"Стан вченості у Києві, на думку пастора Гельмаєра, "знаходиться не в такому щасливому стані, як у більшості земель Німеччини"[21]. Пастор відзначав і об'єктивні причини, що перешкоджали розвитку науки, особливо філософії в Російській Україні. Це і відсутність книг, і обмежені можливості спілкування київських вчених з їх європейськими колегами, зокрема німецькими. А щоб німецький читач мав можливість скласти власну думку про рівень розвитку філософських знань (у Києві - Г.П.), вий без будь-яких коментарів опублікував філософські тези процесори Стефана. Каменовського, які були надруковані в типографії Києво-Печерського монастиря у 1732 р. Якщо німецький читач не розширить свої знання в галузі філософії, підкреслював Гельмаєр, то, у всякому випадку, одержить уявлення про стам вченості у Києві, та і взагалі про Україну, тим більше, що попередні повідомлення "із цих віддалених місць" були побудовані переважно на байках і брехні"[22]. Що ж торкається філософії, підкреслював Гельмаєр, то "знаходячись у Києві, я намагався передати їм добру систему філософії, що в кінці-кінці мені і вдалося зробити". Автор повідомляє, що він залишив професору Кулябку німецькі філософські книги, оскільки переконаний, що той "не тільки пізнає і перейметься істиною, але і передасть її іншим".[23]

Пастор висловлював переконання, що "вченість

пошириться і по Україні". "На основі правдивих свідчень, - зазначав Гельмаєр, - я вважаю що націй (тобто українців - Г.П.) більш схильною і більш здібною до вченості, ніж власне росіян".[24] На доказ цього німецький пастор наводив приклад Симона Тодорського. "Він привіз із собою з Галле різні книги про наше божественне вчення, які, очевидно, не залишаться без вжитку. Він розуміє латинську, грецьку, старосврейську мови, і по свідомству галльських теологів зарекомендував себе у свій час працюючим і стараним студентом. Тим самим, він поверне на Україні, до себе увагу багатьох тисяч, оскільки дві останні мови до цього часу залишаються маловідомими у козаків і росіян".25

Що німецькі філософські книги не залежувалися без діла, а ґрунтовно штудювалися на Україні, перш за все в Києво-Могилянській академії, а її викладачі добре були обізнані з передовими філософськими напрямками і ідеями, що панували в німецьких університетах, видно із таких фактів. Г.Кониський (1717-1795), сам випускник академії, а цизніше її професор, префект і ректор, у своєму курсі філософії рекомендував студентам для більш глибокого опанування курсу популярний тоді підручник німецького вченого Фрідріха Баумайстра. В лекціях Баумайстра, вважав київський вчений, все викладено "розважливо", твердо і ясно", очищено від середньовічного "сліття схоластів". Деякі питання філософії були викладені у праці Баумайстра, на думку Г.Кониського, недостатньо чітко, тому він рекомендував студентам доповнювати підручник Ф.Баумайстра підручником іншого німецького філософа Вольфа.[26]

Необхідно наголосити, що українські вчені-філософи не тільки багато брали "у німців", але і самостійно розвивали філософську науку далі, вносячи тим самим свій вклад в її розвиток. Недарма праці іншого київського вченого Ф.Прокоповича, який сам слухав лекції у Галльському університеті, і був знайомий та переписувався, як ми бачили, з багатьма німецькими вченими, перекладалися німецькою, французькою, англійською, шведською, латинською мовами.[27] Залишаючи проти своєї волі місце ректора Києво-Могилянської академії, яким був у 1704-1716 рр. Ф.Прокопович, заповідав її професорам не тільки йти "только по дороге, протоптанной другими учеными, но следоватъ самостоятельным научным возрениам, которые, рождая солидную ученость образуют знатоков, а не торгашей науки" (підкреслення наше - Г.П.).[28]

Не дивлячись на все значення Галльського університету в налагодженні наукових зв'язків і підготовці кадрів вищої кваліфікації для України, головним чином Києво-Могилянської академії, - не будемо забувати, що українські студенти одержували вищу освіту і в інших німецьких університетах. Так,

чимало українських студентів продовжувало навчатись у Кенігсберзькому університеті, особливо у другій половині XVIII ст., коли там лекції з філософії читав видатний німецький вчений Е.Кант. Так, у списках студентів за 1733 р. значиться Дем'ян Маленський - "українець, греко-руського віросповідання", в 1753р. вчать, чотири українці - Семен Гусаровський і троє братів Леонтовичів (Василь, Степан і Микола). Під 1760 р. значиться Іван Хмельницький, що походив із того ж самого роду, що і гетьман Богдан Хмельницький. Через два роки він опублікував свою дисертацію "Роздуми про основи філософічні". Характеризуючи Івана Хмельницького, випускника Києво-Могилянської академії, уже вище згаданий нами видатний німецький філософ Х.Баумайстер писав своєму колезі С.Миславському в Київ: "щасливий вчитель, що має таких учнів, дай бог, щоб я був ошасливлений такими учнями".[29] Взагалі Івана Хмельницького сучасники поправу вважали "ученіший мужем сбоєго времени".[30]

У 1762 р. в Кенігсберзький університет поступає Яків Хорошевич. У тому ж році на навчання в університет записуються чотири українці брати Борковські (Андрії і Михайло) та брати Долинські (Іван і Яків). Іван Долинський пізніше стійне членом Російської академії Наук, перекладачем декількох праць з німецької на російську мову по географії.[31]

У 1770 р. студентами Кенігсберзького університету стають брати Базилевські (Андрій і Михайло). Далі вони продовжили своє навчання в Геттінгенському університеті. Тим не менше німецькі університети братам Базилевським мало що дали в плані їх гуманістичного виховання. Повернувшись додому, в рідне село Турбаї, що на Полтавщині, вони своєю політикою утисків селян викликали їх масове незадоволення і як результат - повстання. Перше, що зробили повсталі селяни - вбили 8 червня 1769 р. ненависних їм гнобителів, братів Базилевських і їх сестру Марі.[32] Повстання, селян в с.Турбаях ввійшло в усі підручники української історії.[33]

У 1773 р. в Кенігсберзі, в університетів вивчаються брати Горновські (Михайло і Микола) - шляхтичі із Стародуба, Олексій Карасевський, троє братів Туманських (Федір, Іван і Микола), Михайло Кулябка і Василь Білявський. Із цієї групи студентів більше всього прославивсь пізніше Федір Туманський. Він став відомим українським істориком, видавцем матеріалів з історії України, дійсним членом Російської Академії Наук і редактором журналів "Зерцало света", "Лекарство от скуки", "Російський магазин".[34]

У 1778 р. в університет поступає Михайло Максимович Щербак із Пирятина. Взагалі, у Кенігсберзькому університеті від дня його заснування до кінця XVIII ст. вчилася на гуманітарних факультетах не менше 100 студентів із різних куточків України, в

т.ч. Києва, Полтави, Пирятина, Миргорода тощо.[35]

З початку, III ст. вступники з Лівобережної України, як правило, додають про своє походження: "козак", "козацького стану", "козак з Чернігова", "козак з Пирятина", "козак з Києва на Україні - Русі" тощо.

Окремо хотілося б сказати про Страсбурзький університет та його роль у підготовці медичних кадрів для України і Росії. Страсбурзький університет, що знаходився в прикордонній зоні, по праву вважався посередником між французькою та німецькою культурою і наукою, а також відзначався демократичними традиціями. Традиційно тут вчилися, завершували свою медичну освіту багато вихованців Київської академії, оскільки іншого навчального закладу, який би готував лікарів, тоді просто не було. Вже в 1760-1761 рр. на кошти Російського Сенату у Страсбурзі і Лейден направляється 15 випускників Києво-Могилянської академії. В наступні роки ця практика була продовжена.

В результаті цього медики-українці стали основоположниками медичної науки в Росії і зайняли в ній домінуюче становище.[36] Так у Страсбурзький університет поступив і на протязі 1770-1775 рр. вчився з И.-В.Гете юнак із села Велика Павлівка на Полтавщині Максим Тереховський (1740-1796). майбутній професор медицини. У Страсбурзькому університеті М.Тереховський захистив дисертацію. Він першим довів безпідставність теорії Ж.Бюфона про самовільне зародження життя (висновки Тереховського пізніше знайшли своє підтвердження в працях Л.Пастера). В Росії М.Тереховський обіймав високі посади процесора медичних училищ, провідного лікаря шпиталів, директора Петербурзького ботанічного саду тощо.[37]

Вищу медичну освіту в Страсбурзькому університеті одержав і юнак із села Веприк Гадяцької сотні на Полтавщині Нестор Максимович, більше відомий під прізвиськом Амбодик (1742-1812). Прізвисько Амбодик він взяв собі, переклавши на латинську мову двічі повторюване слово Максимович у прізвисьці батька ("Максим Максимович., по-латині - *ambodis* - "двічі скажи"). Амбодик успішно захистив докторську дисертацію і, пізніше займав ряд високих посад у Росії, в тому числі Головного акушера Петербурга, став основоположником вітчизняного акушерства, медичної ботаніки і фізіотерапії. Саме він організував Петербурзьку акушерську школу, що переросла в Клінічний повивальний інститут, нині інститут акушерства і гінекології Академії медичних наук. Він же став автором і перших вітчизняних підручників "Мистецтво сповивання" - та "ботаніки початкової основи". Максимович - Амбодик рішуче боровся за введення у медицину вітчизняної термінології тощо. Про все це добре сказано в монографії

Данилишиної Є. і Обисової Є., тільки чомусь її автори помилково відносять вченого до росіян а не до українців.[38]

У стінах Страсбурзького університету завершив свою медичну освіту і виходець із козаків Олександр Шумлянський, у майбутньому відомий вчений-медик світового значення, а Іван Андрійович Полетика. (1722-1783), син значкового товарища Лубенського полку з Ромен, не тільки одержав вищу освіту за кордоном, першим з українців одержав звання доктора медицини але і був обраний процесором медицини Кільської медичної академії, де і працював 2 роки. У 1756 р. І.А.Полетика очолює Птербурзький Генеральний сухопутний госпиталь. До нього цю посаду займали в Росії тільки іноземці.³⁹ При шпиталі І.А.Полетика організував медичну школу і ботанічний сад. А головне - І.А.Полетика майже 20 років очолював карантинну службу України, у 1770-1771 р. бореться з епідемією чуми у Києві і Василькові де і помер.[40]

Старший брат І.А.Полетики - Григорій Андрійович Полетика, перекладач і письменник, займав також ряд вищих посад у Петербурзі, в тому числі був штатним перекладачем з латинської і німецької мов при Академії Наук у Петербурзі. Г.Полетичі та його синові Всилеві тривалий час приписували авторство відомої праці "Історія Русов", якою користувались всі наступні покоління істориків України. Користувався нею для своїх творів і Т.Г.Шевченко. Проте достовірно можна говорити про авторство Г.Полетики лише "Записки про початок київської академії" а "Історичної звітки". Один із освічених людей слово часу, він мав одну із кращих бібліотек Росії. Відомий своєю працею "Историческое известие, на каком основании Малая Россия была под Республикой Польшей".[41]

Страсбурзький університет закінчив у 1789 р. і син козака із с. Положки Глухівської області Денис Васильович Понирко. Д.Понирко працював у Петербурзькому адміралтейському шпиталі, а пізніше лікарем при Василівському карантині.⁴² У 1761 р. у Страсбурзі завершують свою медичну освіту ще два українці - Никон Карпович Карпинський, син козака Лубенського полку і Ілля Васильович Рузький (чи Руцький). Пізніше Карпинський став процесором анатомії і фізіології і автором відомої Праці "Phaenomena Rossik", а Рузький - професором Акушерської школи.[43] А Опанас Шафонський із села Сосниці на Чернігівщині вчився у Страсбурзі і Галле і отримав аж три дипломи: доктора медицини, доктора права і доктора філософії. У Росії він обіймав пізніше також ряд високих постів - генерал штаб-доктора армії, керівника Московського шпиталю, головного лікаря Москви та у кримінальній палаті Чернігова.[44] Син конотопського міщанина Олексій Сидорович вчився у трьох університетах -

Лейденському, Страсбурзькому і Паризькому, де і удостоївся вченого ступеня доктора медицини.[45]

Завершив свою медичну освіту у Страсбурзькому університеті у 1783 р. з блискучою характеристикою і Олександр Михайлович Шумлянський, виходець із козаків, дисертаційна праця якого вигримала декілька видань у Німеччині і на яку постійно посилались європейські вчені-медики аж до кінця XIX ст. О.М.Шумлянський, вчений-медик світового значення, пізніше працюючи процесором Акушерської школи у Москві опублікував ще декілька серйозних праць з медицини.[46]

Декількома роками пізніше, у 1789 р. Страсбурзький університет закінчив і брат О.М.Шумлянського - Павло, пізніше професор Московської хірургічної академії, а ще пізніше - Харківського університету.

Між іншим. Страсбурзький університет славився не тільки медичним факультетом. У XVIII ст. тут працював професор історії і політики Кох, ім'я якого було відоме у всьому науковому світі. Не дивно, що студенти-українці навчалися і на філософському факультеті. Так, у 1754 р. серед студентів цього факультету знаходимо Павла Фтовинського із Полтави, а в 1774 р. - Максима Дудіна-Борковського із Чернігова.

Традиційно немало студентів із України навчались у XVIII ст. в Лейпцігському університеті. Серед студентів-українців тут зустрічаємо у 1739 р. Григорія Козицького із Києва і Миколу Мотоню (Мотоніса) із Ніжина. Обидва - вихідці із бідних українських родин, обидва - випускники Київської академії. Після десятирічного перебування за кордоном обидва були зараховані у 1758 р. ад'юнктами Академії Наук у Петербурзі, де завоювали заслужений авторитет і визнання з боку російських колег за свої обширні знання і глибокий демократизм. І перший, і другий щиро і послідовно підтримували М.В.Ломоносова в його боротьбі за прогрес і процвітання російської науки.

Григорій Васильович Козицький (1724-1775) досяг високих чинів, будучи статс-секретарем Катерини II по прийому "великоподданих прошень" і редактором власного щотижневика "Всякая всячина". Як гуманіст і просвітитель він багато зробив для ознайомлення російської громадськості з кращими зрізками європейської культури, науки і суспільної думки, а Європу - з досягненнями російської науки. Під його керівництвом було перекладено і опубліковано російською мовою 112 книг з історії, географії, грецьких і римських класиків, французьких просвітителів - Монтеск'є, Вольтера, Руссо та ін.

З метою пропаганди досягнень російської науки за кордоном, він власноручно переклав на латинську мову твори М.В.Ломоносова "О пользе химии", "О происхождении света". Захищаючи ідею "освіченого

монарха", Козицький пережив глибоке розчарування в цій ідеї, порівнюючи її з тим, що постійно бачив при дворі Катерини II. У 1775 р. він виходить у відставку і кінчає життя самогубством. [48]

Микола Миколайович Мотоня (Мотоніс) не був таким щасливим у своїй кар'єрі, як Козицький, зате він був більш щасливий у своїй долі. Все своє життя він пропрацював викладачем стародавніх мов у Петербурзькій академічній гімназії, переклав на російську мову цілий ряд творів європейських гуманістів і просвітителів, в т.ч. "Разговор об искусстве удобовразумляющим" Е.Роттердамського.[49]

У списках студентів Лейпцігського університету за 1752 р. зустрічаємо знову українців. Це брат Г.Козицького - Іван, два брати Білушенко (Петро і Михайло) із Полтавщини і два брати Остроградських (Іван і Павло), діти козацького сотника. У 1753 р. поступають на навчання Іван Ключанів і Арсен Безбородько - із Переяслава. А.Безбородько через рік змінив Лейпцігський університет на Йенський. У 1777 р. студентом Лейпцігського університету стає Федір Паскевич, а в 1779 р. його брат Яків Паскевич (обидва із Полтавщини). В 1780 р. записується на навчання Роман Зебриців із Харкова, а в 1781 р. - Григорій Галаган. У 1786 р. прибувають із Геттінгема два Милорадовичі (Григорій Петрович і Михайло Андрійович) і Іван Лук'янович Данилевський (останній вже з дипломом доктора медицини).[50]

Перехід студента із вузу в вуз давав можливість познайомитись із різними школами, взяти найновіші ідеї з своєї спеціальності. Так, випускник Києво-Могилянської Академії П.І.Симоновський пройшов курс навчання в німецьких університетах Кенігсберга, Галле, Лейпціга і, накінець Парижа. Після повернення на Україну він служив у Генеральній військовій канцелярії, був сотником, земським суддею. Пісня себе П.І.Симоновський залишив прекрасну працю "Краткое описание о козацком малороссийском народе и о военных его делах".[51]

Ще більш головоломною була кар'єра колишнього пастуха з хутора Лемені на Черниговщині, сина вдови Розумихи, якого забрав до царського двору його старший брат Олексій - морганатичний чоловік імператриці Єлизавети Петрівни. Кирило вчився у кращих німецьких університетах, в т.ч. Кенігсберга і Геттінгена, в Стасбурзькому університеті. Коли ж Кирило Розумовський повернувся в Петербург, то відразу ж посів пост Президента Петербурзької Академії наук.[52]

Ото ж, нові ідеї, особливо в галузі філософії, переносились на Україну не тільки із Галльського, але і Кенігсберзького, Лейпцігського, Гейдельберзького, Кельського, Страсбурзького університетів, інших центрів духовного життя Німеччини. Вони проникали в різні прошарки населення, поскільки українські студенти в Німеччині представляли дуже широкий

спектр тодішнього українського суспільства. Серед них зустрічаємо представників відомих українських родин Галаганів, Тарновських, Туманських, Безбородько, Полетик, Кулябок, Дунін-Борковський, козацької старшини - Остроградських, Шумлянських, Хмельницьких. Більша ж половина тих, що вчилися припадала на дітей дрібних шляхтичів, міщан, духовенства та простих козаків. Декілька із них були настільки бідними, що звільнялись від плати за навчання. [53]

Особливо важлива роль на протязі майже двох століть у становленні і розвитку німецько-українських наукових і культурних зв'язків належала Києво-Могилянській академії, її співробітництву із західними, перш за все німецькими університетами в яких завершували вищу освіту її вихованці.

З другого боку Києво-Могилянська академія, а завдячуючи їй і вся Україна в цілому, стали своєрідним посередником між Заходом і Сходом, між Західною Європою і Росією. У ряді випадків культурний вплив Заходу на Росію легше сприймався не в чистому виді, а з допомогою українських посередників, у творчості яких загальноєвропейські риси виступали уже в переплетінні із східнослов'янськими традиціями.[54]

Українське посередництво посилювалось ще більш тією обставиною що багато представників української інтелігенції, яка пройшла вичку на Заході, масово, особливо з часів Петра I, поповнювала вищі ешелони влади Росії, її культури і наукові установи. Чим більше Україна втрачала свою незалежність, тим інтенсивніше був цей процес. Йшов відкритий, нічим не прихований і не завуальований грабунок української розумової верхівки. Вже в 1721 р. Синод від імені Петра I розіслав на Україну депешу такого змісту: "В славено-латинських Московських школах мало учителей, а ко учению философии весьма никого нет; а слышно де, что в Киеве обретаются по учению философии риторики и пиитики способные мужи... И по его великого государя указу велено способных по учению персон из Киево-печерского монастыря или где инди кто обритається, отправить к Москве обычайно на подводах без промедления".[55]

Не можна сказати, що українських інтелектуалів гнали в Росію з-під палки. Як правило, цей потік носив добровільний характер. Цьому сприяла близькість мови, спільна релігія, спільні корені походження. До того ж українці займали престижні посади учителів і вихователів царських членів сім'ї, ректорів університетів, вчителів різних шкіл чиновниками колегій, перекладачами тощо.

Ці факти загальновідомі. Що у XVIII ст., принаймні до її останньої чверті, Києво-Могилянська Академія репрезентувала всю вищу науку, культуру і літературу в Росії підтверджують і російські дослід-

ники. "І можна сказати, - констатує дослідник цього питання Д.Вишневецький, - що майже усі училища тих часів зобов'язані або своїм виникненням, або своїм ростом, або своїм внутрішнім ладом Київської академії". [56] У Києво-Могилянській академії вчилися 21 із 23-х ректорів Московської академії, 95 із

125-ти її професорів, Вона дала сотні викладачів для середніх закладів Росії від Києва до Тобольська.

Ще більш відчутним було "засилля" вихованців Києво-Могилянської академії у церковній ієрархії Росії XVIII ст. [57] Але це вже тема, яка виходить за рамки даної статті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нудьга Г. Українські студенти в університетах Європи XIV-XVIII ст. "Український календар" 1968 р.". Видавництво Українського суспільно-культурного товариства. Варшава, 1968.- С.317.
2. Микитась В. Давньоукраїнські студенти і професори. Київ, 1994.- С.39.
3. Див. Наливайко Д.С. Станіслав Оріховський як український латиномовний письменник Відродженню-Українська література XVI-XVIII ст. та інші слов'янські літератури.- К., 1984.- С.161-185. Нудьга Г. Вказ. Стаття.- С.318; Лоський І. Українці на студіях в Німеччині в XVI-XVIII ст.- Записки наукового товариства ім.Шевченка, т.1, Львів, 1931.- С.101.
4. Нудьга Г. Вказ. стаття.- С.317
5. Лоський І. Вказ. стаття.- С.102.
6. Микитась Василь. Давньоукраїнські студенти і професори. Київ, 1994.- С.62-63.
7. Нудьга Г. Вказ. стаття.- С.317; Лоський І. Вказ. стаття.- С.103.
8. Лоський І. Вказ. стаття.- С.101-102.
9. Микитась В. Вказана праця.- С.274.
10. Див. Литвинов В.Д. Зв'язки ранніх українських і німецьких просвітників на початку XVII ст. - філософська думка, 1970, №4.- С.109.
11. Див. Рогович М.Д., Нічик В.М. Філософія в Києво-Могилянській академії. Інокентій Гізель.- "Філософська думка", 1970, №1.- С.211.
12. Там же, с.213.
13. Там же, с.214.
14. Хижняк З.І. Києво-Могилянська академія. Видання друге, перероблене і доповнене. Київ, 1981.- С.214.
15. Хижняк З.І. Указ. Работа.- С.104-105.
16. Winter E. Halle als Ausgangspunkt der deutschen Russlandkunde im 18. Jahrhundert. Berlin, 1953.
17. Winter E. Frühaufklärung. Der Kampf gegen den Konfessionalismus in Mittel- und Osteuropa und die deutsche-slawische Begegnung. Berlin, 1966.- S.321.
18. Див. Хельмаєр Христоф-Віфльгельм. Повідомлення про стан вченості у Києві в Російській Україні.- "Київська старовина", 1994, №2.
19. Там же, с.98.
20. Там же, с.98.
21. Там же, с.97.
22. Там же, с.99.
23. Там же, с.97-98.
24. Там же, с.96.
25. Там же, с.99.
26. Микита В. Вказ. праця.- С.166-167.
27. Там же, с.156.
28. Див. Труды Киевской духовной академии. К., 1865.- С.158.
29. Хижняк З.І. Вказ. праця.- С.214.
30. Аскочевський В. Киев с древнейшим его училищем.- Ч.2.- Киев, 1856.- С.210.
31. Лоський І. Вказ. стаття.- С.106.
32. Лоський І. Вказ. стаття.- С.107.
33. Історія Української РСР.- Т.2.- Київ, 1979.- С.442.
34. Хижняк З.І. Вказ. праця.- С.
35. Микита С.В. Вказ. праця.- С.273; Нудьга Г. А. На літературних шляхах. К., 1990.- С.208.
36. Із 523 лікарів Росії у XVIII ст. - 12% склали росіяни і українці, із цих 12% українців було 8% - Лоський І. Вказ. стаття.- С.107-108.
37. Микитась В. Вказ. праця.- С.273.
38. Див. Данилишина Е.И., Обысова Е.С. Максимович - Аבודик.- М., 1976.
39. Хижняк З.І. Указ. Работа.- С.127.
40. Микитась В. Вказ. праця.- С.217.
41. Там же, с.
42. Микитась В. Вказ. праця.- С.272.
43. Лоський І. Вказ. стаття.- С.108.
44. Микитась В. Вказ. праця.- С.217.

- 45. Там же.
- 46. Лоський І. Вказ. стаття.- С.108.
- 47. Лоський І. Вказ. стаття.- С.109.
- 48. Хижняк З.И. Указ. работа.- С.223.
- 49. Хижняк З.И. Указ. работа.- С.222.
- 50. Лоський І. Вказ. стаття.- С.104-105.
- 51. Див. Исаевич Я.Д. Украинская культура XVIII столетия.- "Вопросы истории", 1980, №8.- С.88.
- 52. Микитась В, Вказ. праця.- С.179.
- 53. Так, студенти Кенігсберзького університету Станіслав Білецький зі Львова і Іван Малацевський із Києва були звільнені від плати за навчання "по бідності". Лоський І. Вказ. стаття.- С.102.
- 54. Исаевич Я.Д. Украинская культура XVIII века.- С.86.
- 55. Цит. За Микитась В. Вказ. праця.- С.261.
- 56. Там же, с.262.
- 57. Див. Харлампович Х. Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь.- Т.1.- Казань, 1914.

Die Zusammenfassung

Die Ukrainischen studenten in universitäten Deutschlands (XVI-XVII der augenlider)

G.Pavlenko

Der Artikel ist der Betrachtung kulturishe der Kontakte zwischen Ukraine und Deutschland gewidmet. Es wird die Aufmerksamkeit auf dem Aufenthalt der ukrainischen Studenten in Universitäten Deutschlands betont. Mit XVI der augenlider. Der Zufluß der ukrainischen Studenten in die deutschen Universitäten wurde massen-, wobei -e nur von westlichem Bereich Ukraine, sonder auch östlich. Es werden die engeren Kontakte, in A VII der augenlider festgestellt. Zwischen den Lehranstalten Ukraine und Deutschlands. Die besonders regelmäßigen Wechselbeziehungen vom Ende A VII der augenlider. Existierten zwischen Halle von der Universität in Deutschland und Kiew -Mogylianska von der Akademie. In der Reihe der Fälle die kulturelle Einwirkung Westens auf Rußland als wurde nicht in der reinen Art leichter wahrgenommen, und mit Hilfe von den ukrainischen Vermittlern, in deren Schaffen handelten die gesamteuropäischen Striche schon in der sintezishe mit Ostslavianishe die Traditionen.

СТРУКТУРА ВИКЛАДАЦЬКОГО СКЛАДУ ТА НАУКОВИХ ІНТЕРЕСІВ ВИКЛАДАЧІВ ІСТОРИЧНИХ ВІДДІЛЕНЬ БЕРКЛІ І ПРИНСТОНА

Скоблик В.П.

Такі навчальні заклади як 'Берклі' ("Університет Каліфорнії - Берклі"; в Каліфорнії є близько десятка національних університетів, назва яких починається словами "Університет Каліфорнії", а потім йде назва міста, в якому розташований цей університет) і "Прінстон" ("Прінстонський університет") належать до найбільш відомих національних (тобто федерального значення) університетів США.

Університет Берклі, який має статус державного ("громадського"), розташований в однойменному місті (з населенням бл. 103 тис.) у північно-західній частині Каліфорнії (біля затоки Сан-Франциско, близько півтисячі кілометрів на північ від Лос-Анджелеса), найпотужнішого штату США з населенням бл. 30 млн. чол. і з валовим продуктом штату, який перевищив 500 млрд. дол. ще у середині 1980-х років.

Прінстонський університет, який має статус приватного, розташований у приатлантичному штаті Нью-Джерсі (між Нью-Йорком і Філадельфією) з населенням бл. 8 млн. чол. і з валовим продуктом штату більше 150 млрд. дол. (дані 1989 р.) [для порівняння - валовий національний продукт України у 1996 р. становив бл. 100 млрд. дол., а Росії - бл. 340

млрд. дол.].

Відділення історії (departments of history) Берклі і Принстона займають два перші місця серед відділень історії американських національних університетів (згідно з рейтингом програм підготовки "докторів філософії з історії" за 1998 р., опублікованим авторитетним журналом "US News and World Report" і вміщеним в Інтернеті). Верхня частина рейтингового переліку включає відділення історії добре відомих в світі американських університетів. Отже, перша десятка включає:

Ранг	Університет (штат)	Середній бал репутації
1.	Прінстонський університет (Нью-Джерсі)	4,9
1.	Університет Каліфорнії - Берклі	4,9
3.	Стенфордський університет (Каліфорнія)	4,8
4.	Йельський університет (Коннектікут)	4,8
5.	Університет Чикаго (Іллінойс)	4,7
6.	Колумбійський університет (Нью-Йорк)	4,6